

Warszawa, 31 sierpnia 2018 r.

dr hab. Adam A. Ambroziak, prof. SGH
Katedra Integracji Europejskiej im. J. Monneta
Kolegium Gospodarki Światowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Recenzja

rozprawy doktorskiej **Pani mgr Klaudii Peszat pt. *Proces przedsiębiorczego odkrywania w regionach peryferyjnych Polski w kontekście koncepcji inteligentnych specjalizacji***

napisanej pod kierunkiem naukowym

Pana dr hab. Wojciecha Dziemianowicza, prof. UW w Uniwersytecie Warszawskim

Ocena celu rozprawy i ogólne uwagi o pracy doktorskiej

Program inteligentnych specjalizacji należy do coraz silniej rozwijanych koncepcji rozwojowych na poziomie regionów. Po wielu latach inwestycji jedynie w infrastrukturę, środki trwałe oraz kapitał ludzki okazało się, co dowodzą badania efektów polityki regionalnej UE po 1989 r., że bez kompleksowego podejścia trudno jest zapewnić spójność gospodarczo-społeczną zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i państwa. Okazuje się bowiem, że nieusystematyzowane interwencje państwa, bez uwzględnienia istniejących czynników, nie tylko typowo endogenicznych, ale też egzogenicznych, które mogą pojawić się na danym obszarze, bez precyzyjnej identyfikacji nie tylko potrzeb, ale i możliwości regionu, powiązań wewnątrz gospodarczych, naukowych, społecznych zarówno w ramach regionu, ale też i w relacjach z jego otoczeniem, uniemożliwiają osiągnięcie zamierzonych rezultatów przy efektywnym gospodarowaniu dostępnymi środkami. W ostatnich latach coraz częściej wskazuje się, że wspomniane powyżej problemy mogą być zaadresowane przez inteligentne specjalizacje. Jak słusznie Pani mgr K. Peszat wskazała, koncepcja inteligentnych specjalizacji nie jest całkowicie nowa i bazuje na dotychczasowych teoriach rozwoju (s. 5), jednakże zdecydowanie nabiera coraz bardziej na znaczeniu zarówno jako przestrzeń prowadzonych badań naukowych, jak też w praktyce gospodarczej. Wydaje się nawet, iż ten drugi wymiar nieco ukierunkował recenzowaną pracę badawczą, gdyż Pani mgr K. Peszat na początku wskazała, że „[W] kontekście formułowania nowych regionalnych strategii innowacji warto przyjrzeć się więc sytuacji województw Polski Wschodniej pod kątem możliwości zaprojektowania ambitnych, wysokiej jakości dokumentów odpowiadających na potrzeby rozwojowe regionów, a nie jedynie wypełnienia warunków *ex-ante* dotyczących pozyskiwania środków finansowych w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej na lata 2014-2020” (s. 5).

Jeśli chodzi o naukowy cel badawczy pracy, to Pani mgr K. Peszat wskazała go jako „ocena wdrażania koncepcji inteligentnej specjalizacji w polskich województwach peryferyjnych (najsłabiej rozwiniętych): lubelskim, podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim” (s. 7). Doprecyzowując cel Autorka dodała, iż „[P]raca ma pokazać proces kształtowania inteligentnych specjalizacji oraz zdiagnozować czy ich wyłanianie jest jedynie przejawem polityki adaptacji regionów do zmienionych kryteriów przyznawania środków z Unii Europejskiej czy realną potrzebą wobec wyzwań rozwojowych”. Tak sformułowany cel pracy należy uznać za prawidłowy, choć w ramach uszczegółowienia powinna znaleźć się zarówno informacja o badanym okresie, jak też wytłumaczenie dlaczego akurat wymienione województwa będą poddane analizie i w jaki sposób zidentyfikowano je jako najsłabiej rozwinięte.

W obliczu tak postawionego celu sformułowano hipotezę główną, iż „proces identyfikacji oraz wybór inteligentnych specjalizacji w polskich regionach peryferyjnych jest zależny od poziomu zakorzenienia

branż w tych regionach oraz od poziomu otwartości regionów" (s. 7), wspartą dwiema hipotezami szczegółowymi. Są one jasne, nie budzą wątpliwości czytelnika i jednoznacznie ukierunkowują analizy Autorki. W tym kontekście dalsze wyjaśnienia Pani mgr K. Peszat budzą jednak pewne zakłopotanie u czytelnika, gdyż pojawiają się wcześniej niewyjaśnione pojęcia (jak np. „regionalne systemy innowacji”), jak też szczegółowe informacje, że „[Z]aangażowanie w proces wyłaniania inteligentnych specjalizacji szerokiego grona aktorów regionalnych wpływa na rozszerzanie obszarów priorytetowych, ale jednocześnie daje większą możliwość identyfikacji nowych obszarów wzrostu" (s. 8). Wydaje się, iż inna redakcja tego fragmentu pracy lepiej wyjaśniłaby czytelnikowi relacje między procesem identyfikacji inteligentnych specjalizacji na poziomie regionów a poszczególnymi ich składnikami i charakterem regionów.

Formalna ocena struktury pracy

Przedłożona rozprawa liczy 174 strony tekstu, ponadto zawiera bibliografię (szkoda, że bez podziału na publikacje zwarte, artykuły w czasopismach naukowych i dokumenty), spisy wykresów, tabel, map i rycin, wykaz skrótów oraz aneks, w którego skład wchodzi scenariusz wywiadu przeprowadzonego w ramach projektu badawczego oraz tabelaryczne zestawienia regionalnych inteligentnych specjalizacji w Polsce, w tym z uszczegółowieniem danych dla wybranych województw Polski Wschodniej.

Dysertacja składa się z czterech rozdziałów, poprzedzonych wprowadzeniem, oraz z zakończenia. Ich kolejność uznaję za logiczną, a podział treści pomiędzy poszczególnymi częściami pracy uznaję za prawidłowy.

Bibliografia, którą przytacza Pani mgr K. Peszat, jest bogata, a wiele przywoływanych prac naukowych jest autorstwa nie tylko wybitnych polskich autorów, ale również zagranicznych (trudno nie zwrócić uwagi, iż Autorka odniosła się do naprawde bardzo dobrych opracowań takich Autorów, jak: T. Brodzicki, R. Capello, J. Szlachta, K. Pylak, D. Foray, K. Gawlikowska-Hueckel, G. Gorzelak, M.A. Weresa).

Szczegółowa ocena rozprawy

Wprowadzenie składa się z uzasadnienia tematu pracy, przedstawienia celu naukowego pracy badawczej, hipotezy głównej i dwóch szczegółowych, zastosowanych metod badawczych oraz bazy źródłowej i literaturowej. Stanowi ono zatem bardzo istotny element rozprawy doktorskiej, dzięki któremu Pani mgr K. Peszat sprecyzowała najistotniejsze elementy kształtujące naukowy charakter przedłożonej rozprawy.

Na szczególną uwagę zasługuje część poświęcona metodyce badań, gdyż zebrano w niej najistotniejsze założenia badawcze, w tym w odniesieniu do metod ilościowych i jakościowych, a także ograniczenia dotyczące dostępnych i pozyskanych danych. Zabieg ten pozwolił w dalszej części rozprawy skoncentrować się Autorce na dyskusji wyników prowadzonych badań, bez konieczności wprowadzania wstępów i dalszego wyjaśniania zawisłości metodologicznych. Ponadto Pani mgr K. Peszat przedstawiła w bardzo czytelny sposób schemat procesu badawczego swojej rozprawy, łącząc hipotezy badawcze z zaproponowanymi metodami. Świadczy to o zdecydowanej dojrzałości naukowej doktorantki i bardzo dobrym warsztacie badawczym.

W **Rozdziale Pierwszym** (o numerze 2.) dokonano umiejscowienia przeprowadzanego badania w teorii stanowiącej podstawy koncepcji inteligentnych specjalizacji. Już na wstępie analizy genezy koncepcji inteligentnej specjalizacji słusznie Autorka wskazał, iż pierwotne jej ramy dotyczyły bardziej sektorowej polityki przemysłowej, niż koncepcji rozwoju regionalnego opartego na czynnikach endogenicznych. W dalszej części Pani mgr K. Peszat stwierdziła, iż „[D]ominujący w dotychczasowej polityce innowacji brak selektywności nie służył bowiem uzyskiwaniu wysokiej efektywności interwencji publicznej" (s. 17). Wydaje się, iż tak jednoznacznemu sądowi należałoby się kilka słów wyjaśnienia, w tym przede wszystkim w zakresie zidentyfikowanego problemu, jakim jest selektywność (lub jej brak). Ponadto

Autorka pozostawiła bez komentarza co najmniej dyskusyjną tezę, iż „[P]odstawową misją inteligentnych specjalizacji jest więc poprawa efektywności procesów zmierzających do stworzenia innowacji w UE”. Wydaje się bowiem, iż inteligentne specjalizacje w wymiarze regionalnym mają służyć rozwojowi regionalnemu (a dalej spójności społeczno-gospodarczej na poziomie kraju i UE), a drogą do osiągnięcia tego celu są innowacje.

W dalszej części Pani mgr K. Peszat próbowała umiejscowić koncepcję regionalnych inteligentnych specjalizacji (RIS) w teoriach ekonomii dotyczących specjalizacji, koncentracji, aglomeracji i lokalizacji. Następnie Autorka bardzo sprawnie przedstawiła powiązanie RIS z teoriami innowacji, rozszerzając analizę o schumpeterowskie podejście do inwencji, imitacji i innowacji, a także w doskonały sposób o charakterystykę głównych typów branżowych systemów innowacji. Doktorantka słusznie przywołała również nasilające się procesy konwergencji sektora produkcyjnego i usługowego (s. 29). Jest to o tyle istotne, iż w świetle obecnych trendów w kierunku poprawy konkurencyjności wyrobów przemysłowych coraz częściej oferowane są one z usługami. Wynika to stąd, iż następuje radykalna zmiana podejścia konsumentów i przesunięcie od ekonomii posiadania do ekonomii dostępu/korzystania. W konsekwencji, obecnie upatruje się przyszłość producentów wyrobów w ich serwityzacji, a więc uusługowieniu oferty w odpowiedzi na oczekiwania konsumentów. Szkoda zatem, że Doktorantka nie rozwinęła tej myśli, stąd też oczekiwałbym, iż do koncepcji serwityzacji w regionalnych inteligentnych specjalizacjach odniesie się w trakcie obrony pracy doktorskiej.

W omawianym rozdziale Pani mgr K. Peszat omówiła również intrygujące pojęcie „przedsiębiorczego odkrywania” jako specyficznego elementu regionalnej inteligentnej specjalizacji. Dokonała tego w oparciu o tzw. model poczwórnej helisy, który oprócz uwzględnienia administracji, biznesu i nauki bierze pod uwagę społeczeństwo obywatelskie. W tej koncepcji Autorka słusznie zauważyła „przesunięcie ciężkości z gospodarki opartej na wiedzy na społeczeństwo oparte na wiedzy” (s. 35), co wydaje się być kluczowym rozwiązaniem niedopasowania programów przygotowywanych przez administrację, możliwości nauki oraz potrzeb przedsiębiorców do oczekiwań i możliwości społeczeństwa danego regionu, które jest zarówno zasobem siły roboczej, potencjalnym konsumentem, ale też i recenzentem, a pośrednio beneficjentem rozwoju regionalnego. W tym przypadku na uznanie zasługuje prezentacja przez Panią mgr K. Peszat zarówno roli społeczeństwa w rozwoju innowacji w literaturze przedmiotu (s. 36), jak i modeli poczwórnej helisy (s. 37). W tym kontekście bardzo trafne wydaje się być postawione przez Doktorantkę pytanie, na ile trend do zwiększania udziału podmiotów rynkowych oraz organizacji pozarządowych w podejmowanych przez kraje i regiony decyzjach w UE stanowi wypełniania warunków ubiegania się o środki europejskie, a na ile realna potrzeba partycypacji (s. 38). W obliczu braku jednoznacznej odpowiedzi na tak postawione pytanie w rozprawie doktorskiej, oczekiwałbym wyjaśnienia tej kwestii przez Panią mgr K. Peszat w trakcie obrony doktoratu.

Podsumowując należy podkreślić, iż Pani mgr K. Peszat poprawnie umiejscowiła w teorii zarówno ekonomii, jak i geografii ekonomicznej koncepcję regionalnych inteligentnych specjalizacji. W umiejętny sposób odniosła się do każdego z definiowalnych elementów RIS, wskazując na główne nurty poszczególnych obszarów teorii, ich autorów, ale też i krytyków. Pewien niedosyt można odczuwać na dwóch płaszczyznach: dość skrótowej analizy teorii ekonomii i wzrostu/rozwoju gospodarczego w wymiarze regionalnym (szczególnie w kontekście późniejszych rozważań na temat polityki przemysłowej i innowacyjnej) oraz w wyrażaniu własnych opinii i komentarzy. Nie obniża to jednak w zasadniczy sposób wysokiego charakteru poznawczego tej części pracy.

W **Rozdziale Drugim** (o numerze 3.) Autorka dokonała przeglądu inteligentnych specjalizacji w politykach Unii Europejskiej. W tym celu przedstawiła ewolucję polityki innowacyjnej oraz regionalnej w państwach członkowskich UE. W pierwszym przypadku Pani mgr K. Peszat słusznie zauważyła przejście od sektorowej polityki przemysłowej do polityki innowacyjności w branży przemysłowej i usługowej, wskazując jednocześnie na zmiany zachodzące w podejściu do koncepcji innowacji i celów jej wprowadzania. Zwieńczeniem tej poprawnie przeprowadzonej dyskusji jest analiza elementów czwartej generacji polityki innowacyjnej.

W dalszej części Pani mgr K. Peszat poprawnie zidentyfikowała podstawy prawne prowadzenia polityki innowacyjności na poziomie UE, wskazując zarówno powiązania z polityką przemysłową, jak i celami poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw europejskich na rynkach światowych. W tym miejscu słusznie wskazano, iż na przełomie lat 80. i 90. XX w., dzięki zmianom w traktatach unijnych, „zdecydowano się zrezygnować z wymogu jednomyślności przy aktach wspólnotowych dotyczących działalności badawczo-rozwojowych” (s. 48). Jednakże aby czytelnik nie miał wrażenia, iż w pewien specyficzny sposób został potraktowany obszar B+R należałoby wskazać, po pierwsze, iż dotyczyło to większości zagadnień ekonomiczno-społecznych, w tym generalnie regulacji funkcjonowania rynku wewnętrznego UE, a po drugie, iż wprowadzono w to miejsce kwalifikowaną większość głosów. Ponadto Autorka zauważyła, iż „wprowadzono zapis o potrzebie koordynacji krajowych polityk innowacji z polityką Unii” (s. 48). W tym kontekście warto byłoby szerzej skomentować koncepcję *koordynacji* krajowych polityk innowacji w relacji do innych polityk UE, w tym np. regionalnej i przemysłowej. Również zdecydowanie szerszego omówienia wymagałoby prawidłowe stwierdzenie, że „[W] perspektywie finansowej na lata 2014-2020 po raz pierwszy nastąpiło natomiast bezpośrednie odniesienie celów programu ramowego do celów strategicznych UE”. To powiązanie jest szczególnie ważne w kontekście wprowadzenia wymiaru terytorialnego do polityki naukowej i badawczej UE. Następnie Pani mgr K. Peszat przedstawiła skrótowe zestawienie ewolucji polityki regionalnej oraz zmian ukierunkowania transferowanych środków publicznych. Doktorantka słusznie podkreśliła, iż istotny i zwiększający udział w budżecie polityki spójności UE odnotowano w odniesieniu do wsparcia przedsiębiorstw, w tym na rzecz rozwoju badań, technologii i innowacji, a także występuje koncentracja środków w relatywnie najbogatszych regionach (szczególnie UE-15).

Na szczególną uwagę zasługuje badanie umiejscowienia regionalnych inteligentnych specjalizacji w dokumentach legislacyjnych i pozalegisacyjnych UE. W tym celu przeanalizowano flagowe inicjatywy prowadzone w ramach Strategii Europa 2020 oraz kolejne dokumenty programowe. Doktorantka, unikając jedynie prezentacji zapisów dokumentów, zauważyła, że „Komisja Europejska w procesie programowania perspektywy finansowej na lata 2014-2020 przyjęła, że inteligentna specjalizacja będzie stanowić element polityki regionalnej, a nie polityki przemysłowej” (s. 58). Jest to o tyle istotne, iż w części teoretycznej doktorantka odnosiła się do powiązania regionalnych inteligentnych specjalizacji z polityką zarówno regionalną, jak i przemysłową. W tym kontekście warto byłoby poznać, w trakcie obrony rozprawy doktorskiej, opinię Doktorantki na temat relacji RSI z polityką przemysłową i regionalną (szczególnie, że w nowych dokumentach Komisji Europejskiej z 2018 r. wskazuje się na RSI jako istotny element europejskiej polityki przemysłowej).

Zdecydowanie wysoko oceniam próbę samodzielnej dyskusji Pani mgr. K. Peszat na temat powiązania regionalnych inteligentnych specjalizacji z (jedynie) pierwszym z jedenastu celów tematycznym w ramach polityki spójności na lata 2014-2020 (s. 59). Po identyfikacji ukierunkowania strumieni finansowych na wybrane cele, Doktorantka prawidłowo wskazała na mankamenty takiego mechanizmu oraz zaproponowała możliwe rozwiązania. Nie ograniczyła się zatem do krytycznego sądu, ale na podstawie dokonanej analizy czynników niezbędnych do rozwoju regionalnych inteligentnych specjalizacji oraz posiadanej rozległej wiedzy teoretycznej i praktycznej na temat rozwoju regionalnego, a także badania dokumentów programowych UE, potrafiła wskazać inne cele programowania, w ramach których działania mogłyby wesprzeć RIS. Następnie Doktorantka dokonała przeglądu głównych wytycznych w podręczniku Komisji Europejskiej odnośnie do RIS. I również w tym miejscu trafnie, choć dość oszczędnie i często posiłkując się innymi autorami, dokonała krytycznej oceny dokumentu komisyjnego (63-64). Wskazuje to na m.in. dojrzałość naukową Pani mgr. K. Peszat, która nie przyjęła bezkrytycznie dokumentów programowych i unijnych aktów prawnych, a zweryfikowała zawarte w nich rozwiązania z praktyką gospodarczą. Wydaje się, że z naukowego punktu widzenia, dobrze byłoby nieco silniej wesprzeć się w swoich ocenach podstawami teoretycznymi, o których mowa była w rozdziale pierwszym.

Rozdział Trzeci (o numerze 4.) został poświęcony wprowadzaniu inteligentnych specjalizacji w Polsce. Od samego początku, *nota bene* słusznie, Pani mgr K. Peszat podporządkowane je funduszom

Europejskim i wieloletnim ramom finansowym, a szczególnie perspektywie 2014-2020. Stąd też, w przypadku rozważania publikacji recenzowanej pracy, warto byłoby rozważyć połączenie tego rozdziału z poprzednim, aby, być może, lepiej umiejscowić działania podejmowane w Polsce w koncepcjach programowych i aktach prawnych wydawanych na poziomie unijnym. Potwierdza to choćby bardzo interesująca i wartościowa merytorycznie analiza porównawcza wydatków na B+R+I w ramach 7 Programu Ramowego oraz funduszy europejskich w Polsce na tle wszystkich państw członkowskich UE. Dzięki temu doskonale uchwycono sytuację w Polsce, w tym w kontekście pozostałych państw z Europy Środkowej i Wschodniej, a jednocześnie pozycji państw UE-15.

W dalszej części zidentyfikowano proces wyznaczania krajowych, regionalnych i ponadregionalnych inteligentnych specjalizacji w Polsce. Taki podział jest o tyle interesujący, iż dla ponadregionalnych, z wyjątkiem Operacyjnego Programu – Polska Wschodnia, nie ma zintegrowanych formalnych instrumentów wsparcia, a krajowe inteligentne specjalizacje są znacznie słabiej osadzone w dokumentach programowych niż regionalne. Bardzo pozytywnie oceniam zbudowanie matrycy celów KIS z nową Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (s. 71), choć pewien niedosyt wynika z braku analizy i oceny wyboru branż w ramach tzw. „Programów Pierwszej Szansy”. W odniesieniu do krajowych inteligentnych specjalności Autorka prawidłowo zidentyfikowała procesy ich tworzenia, wskazując na aktywny udział partnerów społecznych. Interesującą jest tu nie tylko analiza, ale i poprawnie wyciągnięte wnioski związane z uczestnictwem podmiotów gospodarczych, naukowych oraz osób prywatnych w wieloetapowym procesie wypracowywania KIS, a na tej podstawie, utworzony ranking poszczególnych województw (s. 73). Jeśli chodzi o ponadregionalne inteligentne specjalizacje istotnym wkładem Pani mgr K. Peszat jest matryca ukazująca identyfikację i znaczenie tego rodzaju specjalizacji w regionalnych inteligentnych specjalizacjach. Następnie w analizie procesów budowy regionalnych inteligentnych specjalności w sposób czytelny dokonano badania trzech podejść w ich definiowaniu: branżowe, technologiczne i problemowe, a także priorytetyzację na wiodące, wspierające oraz potencjalne i wschodzące (s. 80). Słusznie Doktorantka zauważyła, iż nie jest obecnie możliwe wyciąganie wniosków dotyczących efektywności i skuteczności prowadzonej polityki ze względu na relatywnie wczesne stadium realizacji regionalnych inteligentnych specjalizacji. Stąd też z uznaniem należy ocenić zaproponowaną przez Panią mgr. K. Peszat ewaluację znaczenia innowacji w polityce regionalnej realizowanej przez władze poszczególnych województw (s. 83). Biorąc powyższe pod uwagę Autorka dokonała analizy wielkości alokacji przeznaczonych na cele bezpośrednio związane z RIS, jak też identyfikacji celów pośrednich. Pozwoliło to Doktorantce na stworzenie kolejnej, bardzo interesującej matrycy zakresu i sposobów wsparcia inteligentnych specjalizacji w ramach regionalnych programów operacyjnych dla poszczególnych województw Polski (s. 84).

Omawiany rozdział został zakończony analizą inteligentnych specjalizacji województw Polski Wschodniej, którym poświęcona jest cała rozprawa doktorska. W pierwszej części Pani mgr K. Peszat sprawnie przedstawiła wyniki analizy statystycznej w oparciu o Bazę Danych Lokalnych pozycji wybranych województw w odniesieniu do PKB *per capita*, nakładów inwestycyjnych oraz struktury gospodarki, w tym zatrudnienia i udziału poszczególnych branż, a także wykorzystania środków europejskich, w tym w ramach projektów B+R+I. Z metodologicznego punktu widzenia analiza jest poprawna, czytelna, a wywód logiczny i podparty twardymi danymi statystycznymi. Warto jednakże byłoby niektóre wnioski odnieść do specyfiki i przyczyny takich wyników np. województwa podkarpackiego (Dolina Lotnicza oraz mielecka specjalna strefa ekonomiczna) czy podlaskiego (z mało efektywną suwalską specjalną strefą ekonomiczną).

Kluczowym, dla oceny pracy doktorskiej wydaje się być **Rozdział Czwarty** (o numerze 5.), który dotyczy inteligentnych specjalizacji Polski Wschodniej. Podzielono go, w oparciu o wcześniej zdefiniowane i przyjęte hipotezy badawcze, na dwa podrozdziały traktujące odpowiednio o zakorzenieniu RIS oraz otwartości regionów. Jeśli chodzi o pierwszy podrozdział, to na wstępie przedstawiono w nim specjalizację gospodarczą województw Polski Wschodniej w oparciu o analizę porównawczą danych historycznych z lat 1975, 1989, 1997 w zakresie produkcji wybranych wyrobów. Pewne zdziwienie budzi wybór akurat tych lat, nierówne odstępy między nimi, a także brak analizy możliwie ostatnich

danych (praca przygotowana ostatecznie w 2018 r.). Zmiany w strukturze zarówno produkcji, jak i zatrudnienia następowały relatywnie wolno w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w., jednakże zdecydowanie przyspieszyły przed i po akcesji do UE. Stało się to dzięki funduszom europejskim, które znacząco zmieniły obraz społeczno-gospodarczy polskich obszarów wiejskich przeważających przecież w Polsce Wschodniej. Nie sposób również nie odnieść się do kryzysu gospodarczego lat 2008-2010 i znaczącego spadku produkcji przemysłowej w Polsce w związku z silnym powiązaniem polskiej gospodarki z gospodarką unijną (w tym przede wszystkim Niemiec), przy jednocześnie istotnym rozwoju usług (stąd wcześniejsze wskazanie recenzenta o serwityzacji). W związku z tym interesującym byłoby prześledzenie zmian struktury gospodarczej tych województw uwzględniając istotne czynniki zewnętrzne (akcesja do UE i kryzys gospodarczy), szczególnie w obliczu bardzo frapującego stwierdzenia doktorantki, iż „biorąc pod uwagę specjalizację branżową sytuacja nie zmieniła się aż tak znacząco” (s. 99). Niestety nie sprecyzowano tu okresu badawczego, a kolejne analizy dotyczą, jak się wydaje, nie tyle zmiany w czasie, co wartości skonstruowanego wskaźnika ilorazu lokalizacji w oparciu o dane z 2013 r. (s. 99 v. Tabela 21 w załączniku 3). Ponadto Doktorantka naprzemiennie stosuje wskaźnik dla zatrudnienia i wskaźnik dla firm, co może zdezorientować czytelnika i może wprowadzić niepewność co do ostatecznych wniosków, iż „specjalizacje gospodarcze tych regionów nie zmieniły się znacząco” (s. 100). Powyższe krytyczne uwagi dotyczące prezentacji wyników badania nie przekreślają wagi uchwyconych zależności. Zarówno skonstruowanie wspomnianego wskaźnika ilorazu lokalizacji, jak i czytelne zestawienie tabelaryczne zasługują na uznanie, choć niestety nie porządkują tych informacji w sposób optymalny dla czytelnika.

W kolejnej części Pani mgr K. Peszat dokonał analizy potencjału gospodarczego inteligentnych specjalizacji w Polsce Wschodniej, uwzględniając koncentrację firm prowadzących działalność gospodarczą związaną z RIS, liczbę zatrudnionych w branżach je tworzących, sprzedaż oraz eksport produktów. Na pozytywną ocenę zasługuje zebranie uzyskanych danych statystycznych i ich czytelna prezentacja wraz z dyskusją wyników na podstawie szerokiej wiedzy z zakresu geografii ekonomicznej. Nie pozostawiono bowiem samych wyliczeń wartości poszczególnych wskaźników, a oprócz analizy porównawczej i próby rankingu województw, wskazano na ich specyficzne cechy lub też nawet konkretne zakłady produkcyjne znacząco wpływające na (zniekształcające) uzyskany obraz statystyczny. Niestety, w obliczu prezentacji wyników badań statystycznych, czasami brakuje odpowiedzi na pytanie: „dlaczego tak jest?” (analiza dla województwa podlaskiego, s. 104). Jednocześnie pozytywnym przykładem jest analiza w oparciu o bardzo interesujące stwierdzenie w odniesieniu do województwa warmińsko-mazurskiego, że „(...) udział podmiotów gospodarczych oraz zatrudnionych w branżach związanych z poszczególnymi inteligentnymi specjalizacjami jest na zbliżonym poziomie, ale istotne różnice występują w przypadku wskaźników określających aktywność rynkową tychże przedsiębiorstw” (s. 102). Następnie, po krótkim badaniu statystycznym Doktorantka wskazuje, iż „[P]rzyczyna takiego stanu leży przede wszystkim w charakterze specjalizacji, obejmującej wiele działalności usługowych” (s.102), po czym rozwija myśl dając konkretne przykłady.

W dalszej części Pani mgr. K. Peszat dokonała omówienia zarówno praktycznie działających klastrów, jak i pozyskanych środków z funduszy europejskim w ramach perspektywy finansowej 2007-2013. Pozwoliło to sformułować interesujący wniosek o wysokim stopniu zbieżności realizowanych celów polityki spójności z regionalnymi inteligentnymi specjalizacjami (s. 110), a także, obwarowaną pewnymi zastrzeżeniami konstatację o wysokim potencjale i możliwościach absorpcyjnych beneficjentów i trafności wyboru obszarów priorytetowych w programach operacyjnych oraz RIS. Następnie Doktorantka dokonała analizy specjalizacji naukowej przedmiotowych województw w oparciu o aktywność badawczą i publikacyjną w ramach poszczególnych dziedzin oraz strukturę jednostek naukowych. Ciekawym i wartym uwagi zabiegiem, jaki poczyniła Pani mgr. K. Peszat, była kalkulacja oraz wizualizacja na czytelnych mapach wskaźnika lokalizacji uzyskanych grantów NCN w trzech grupach: nauk humanistycznych i społecznych, nauk o życiu i nauk ścisłych i technicznych (s. 113-114). Obok specjalizacji naukowej, Doktorantka przedstawiła również potencjał naukowy inteligentnych specjalizacji, wykorzystując do tego parametryzację jednostek naukowo-badawczych

Polski Wschodniej, co pozwoliło na konstatację, jak się wydaje bardzo ważną, „o wysokim endogenicznym potencjale naukowym zidentyfikowanych inteligentnych specjalizacji” (s. 121).

Wydaje się, że w powyższej analizie zabrakło bardzo istotnego czynnika endogenicznego, jakim jest szeroko rozumiany kapitał ludzki. W obliczu stawianych przez pracodawców coraz wyższych wymogów potencjalnym pracownikom odnośnie do zarówno kwalifikacji, jak i umiejętności, w tym przede wszystkim cyfrowych, warto byłoby w przedmiotowej analizie uwzględnić te aspekty. Należy bowiem podkreślić, co jest szczególnie istotne w regionalnych inteligentnych specjalizacjach, że już nie niski koszt pracy, a pracownicy o wysokich umiejętnościach są pożądanymi przez innowacyjnych przedsiębiorców. Oczekiwałbym zatem, aby w trakcie obrony pracy doktorskiej Pani mgr. K. Peszat odniosła się do tej kwestii.

Kluczowym dla tej części analizy jest podrozdział, w którym Pani mgr. K. Peszat podjęła się analizy ewolucji priorytetów gospodarczych województw Polski Wschodniej w kontekście regionalnych inteligentnych specjalizacji. Dokonała tego w oparciu o rzetelną i szczegółową analizę dokumentów planistycznych, programowych i strategicznych wypracowywanych zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Kwintesencją analizy każdego z województw Polski Wschodniej jest zestawienie tabelaryczne oraz precyzyjna dyskusja wyników. Takie podejście szczególnie wysoko oceniam, gdyż stanowi zbiorcze zestawienie, z jednej strony, obszarów inteligentnych specjalizacji dla danego województwa, a z drugiej, ocenę parametryczną stopnia uwzględnienia ich i ewentualnych zmian w kolejnych dokumentach programowych kształtujących interwencje i wspierających rozwój na poziomie regionalnym. Jednocześnie Autorka precyzyjnie skomentowała ujawnione fakty, zestawiała je ze zmianami w kolejnych dokumentach oraz skorelowała z coraz silniej zakorzenionymi regionalnymi inteligentnymi specjalnościami. Niestety, w tym miejscu zabrakło uwzględnienia w analizie danych statystycznych przedstawionych wcześniej w formule rankingów województw. Warto by było zatem, w przypadku rozważania publikacji recenzowanej rozprawy, zebrać wyniki ekonomiczno-społecznej sytuacji i potencjału województwa w kontekście RIS i zestawić je ze wskazaniami dokumentów programowych, co zapewniłoby pełen obraz zakorzenienia, o czym Autorka wspomina, regionalnych inteligentnych specjalizacji w województwach Polski Wschodniej. Ostatecznie należy zdecydowanie podkreślić, iż Pani mgr. K. Peszat potwierdziła pierwszą hipotezę badawczą sformułowaną we Wprowadzeniu.

W drugiej części tego kluczowego rozdziału Pani mgr. K. Peszat dokonała analizy i weryfikacji drugiej hipotezy badawczej odnoszącej się do otwartości – procesu przedsiębiorczego odkrywania w regionach Polski Wschodniej. Podniesiona kwestia jest o tyle istotna, iż województwa Polski Wschodniej cierpią na względnie znacznie niższy poziom rozwoju regionalnego w porównaniu do innych regionów kraju, a w konsekwencji można spodziewać się pewnych ułomności czynników endogenicznych. W konsekwencji to czynniki egzogeniczne powinny być poprawnie wykorzystane w tych regionach, a powiązania z lokalnymi ośrodkami naukowo-badawczymi wzmocnione.

W celu oceny otwartości wskazanych regionów Pani mgr. K. Peszat zdecydowała się posłużyć indeksem złożonym z kilku wskaźników opisujących cztery wymiary współpracy: gospodarczy, naukowy, administracyjny i społeczny, nawiązując w ten sposób do teoretycznego modelu poczwórnej helisy (s. 134). W tym kontekście Autorka słusznie uznała, iż otwartość powinna być rozpatrywana nie tylko przez pryzmat relacji zewnętrznych, ale też możliwości rozwijania sieci współpracy. Na tej podstawie, wspierając się teoretyczną literaturą przedmiotu oraz wynikami z innych badań naukowych, zbudowała całościowy indeks w oparciu o dziewięć wskaźników reprezentujących czterostronny wymiar (s. 136). Warto w tym miejscu zauważyć, iż zaproponowany indeks został bardzo szczegółowo wyjaśniony przez Doktorantkę, ze wskazaniem ograniczeń zarówno racjonalnych, jak i wynikających z poprzednich badań naukowych.

Warto zauważyć, iż przywołany w pracy wskaźnik eksportu niekoniecznie musi odzwierciedlać otwartość danego regionu, podregionu i konkretnych przedsiębiorstw w wymiarze gospodarczym. Wydaje się, iż lepszym miernikiem byłoby powiązanie go ze zrealizowanym importem, w tym

inwestycyjnym i konsumpcyjnym. Rozważając publikację recenzowanej pracy warto byłoby również zweryfikować użyteczność interakcji MŚP w handlu zagranicznym oraz realizacji transakcji handlowych przez Internet. Należy jednakże podkreślić, iż powyższe uwagi mają charakter jedynie propozycji dalszych badań, gdyż każdy indeks można wzbogacać o kolejne wskaźniki, w zależności od dostępnych danych, a niekoniecznie uzyskany wynik zarówno będzie odpowiadał prawdziwemu stopniu otwartości regionu, jak też niekoniecznie ulegnie istotnym zmianom. Jednocześnie warto byłoby prześledzić wzajemne oddziaływanie wskaźników uwzględnionych w wartości ostatecznego indeksu, aby ich współliniowość nie zniekształcała ostatecznego wyniku (np. w przypadku obu wskaźników o wymiarze naukowym: zazwyczaj udział w międzynarodowych projektach badawczych kończy się publikacją zagraniczną, choć niekoniecznie w WoS).

W dalszej części rozprawy Autorka zaprezentowała wyniki obliczeń powyższych wskaźników w odniesieniu do wszystkich województw, a nie tylko dla Polski Wschodniej, traktując pozostałe jako tło analizy. Zaburza to nieco dotychczasową analizę ograniczoną jedynie do wybranych regionów (s. 139-140). Ostatecznie Doktorantka dokonała porównania województw Polski Wschodniej i Zachodniej (co dotychczas nie było przedmiotem pracy) i wskazała na znaczące mankamenty tych pierwszych, identyfikując jednocześnie braki w danych z ewaluacji realizowanych programów współpracy z partnerami sąsiedztwa.

Następnie Pani mgr. K. Peszat zidentyfikowała, na podstawie przeprowadzonej analizy badania dokumentów, co najmniej dwa modele definiowania inteligentnych specjalizacji przez samorządy poszczególnych województw. Pozwoliło to na sformułowanie konkluzji, iż „[n]iezależnie od sposobu ostatecznego sformułowania inteligentnych specjalizacji proces, który przeprowadziły wszystkie regiony Polski Wschodniej obejmował liczne formy partycypacji i konsultacji zapisów strategicznych” (s. 144). W dalszej części tego podrozdziału przedstawiono formy zaangażowania interesariuszy w proces przedsiębiorczego odkrywania, konkludując matrycą głównych metod identyfikowania inteligentnych specjalizacji poprzez angażowanie partnerów społecznych, grup doradczych. W tym kontekście interesującym byłoby poznanie opinii Doktorantki (co wykracza poza ścisły zakres merytoryczny recenzowanej pracy) w trakcie obrony rozprawy doktorskiej, na temat skuteczności poszczególnych metod kontaktu z interesariuszami.

W kolejnych podrozdziałach Pani mgr. K. Peszat przedstawiła grupy interesów zaangażowane w wypracowywanie regionalnych inteligentnych specjalności, a także problemy w pozyskiwaniu ich opinii. Na uwagę zasługuje przede wszystkim zestawienie zgłoszonych uwag w poszczególnych województwach oraz ocena ich uwzględnienia lub nie w regionalnych inteligentnych specjalizacjach (s. 164-165). Jest to bardzo wartościowa analiza, którą jeszcze wzmocniłoby odniesienie do danych statystycznych uzyskanych w badaniu charakterystycznych cech regionów. Dzięki temu można byłoby zidentyfikować obszary, wskazywane przez interesariuszy, a całkowicie odbiegające od sytuacji społeczno-gospodarczej, jak i potencjału danego województwa.

W przypadku decyzji o publikacji opracowania należałoby rozważyć, aby na zakończenie tego podrozdziału, w ślad za poprzednim podrozdziałem kluczowego rozdziału potwierdzającego lub negującego wcześniej wskazane hipotezy pomocnicze, została umieszczona jednoznaczna ocena o potwierdzeniu lub falsyfikacji hipotezy dotyczącej otwartości regionu.

Na zakończenie warto wskazać, iż zaprezentowane **Podsumowanie**, zgodnie z tytułem nie zawiera nowych wątków, a stanowi bardzo dobre zestawienie najważniejszych myśli, procesów badawczych, a, co jest kluczowe dla pracy naukowej, również kierunków i sposób weryfikacji oraz oceny potwierdzenia lub zakwestionowania postawionych szczegółowych hipotez badawczych. Ponadto Pani mgr. K. Peszat sformułowała cztery kluczowe wnioski ważne dla nauki i praktyki gospodarczej. Dwa z nich wydają się być szczególnie istotne: wzmocnienie relacji na styku gospodarka-nauka oraz wspieranie współpracy z innymi regionami. Interesującym jest również postulat, aby administracja publiczna odgrywała istotną rolę w wypracowywaniu regionalnych inteligentnych specjalizacji, „pełniąc rolę animatora integracji różnych środowisk prowadzących działalność w określonych inteligentnych specjalizacjach oraz

inicjując ścisłą współpracę również poza procesem tworzenia polityk regionalnych". W tym kontekście, licząc na odpowiedź w trakcie obrony pracy doktorskiej, miałbym pytanie o zawodności państwa, jakie wiążą się z takimi działaniami.

Z obowiązku recenzenta poniżej przedstawiam niektóre szczegółowe uwagi techniczne, językowe i ewentualne drobne nieścisłości, które mogłyby wprowadzić w błąd czytelnika, a należałoby je wyeliminować w przypadku podjęcia próby publikacji fragmentów opracowania:

- s. 16 – zamiast „Stanów Zjednoczonych” powinno być zapewne „Stanów Zjednoczonych Ameryki”
- s. 17 – należałoby wyjaśnić pojęcie „obszar konkurencyjności”;
- s. 18 – należałoby wyjaśnić pojęcie „konkurencyjność regionów”;
- s. 96 – w kolejnych akapitach powtarzana jest ta sama informacja o historycznych uwarunkowaniach rozwoju poszczególnych regionów;
- s. 98 – zamiast Tabeli 19” powinno być „Tabeli 20” (i konsekwentnie dalej);
- s. 130 – należałoby wyjaśnić, co oznacza pojęcie „znaczące zakłady metalurgiczne”;
- s. 170 – zamiast wprowadzania nowej nazwy „Hipoteza 1 „tradycji” należałoby pozostać przy „zakorzenieniu”.

***

Podsumowując, problem podjęty w przedstawionej przez Panią mgr K. Peszat dysertacji uważam za szczególnie ważny i warty analizy naukowej, zaś samo podejście za nowatorskie. Pierwsze trzy rozdziały omawianej pracy (o numerach 2-4) charakteryzują się bardzo dużą treścią informacyjną, jednakże nie zawierają, oprócz pojedynczych zestawień i matryc przygotowanych przez Doktorantkę, nowatorskim materiałem badawczym. Stanowią bowiem rzetelne odtworzenie zarówno podstaw teoretycznych, jak i prawnych oraz programowych koncepcji inteligentnych specjalności.

Jeśli chodzi o rozdział czwarty (o numerze 5.), to jest on decydujący do ostatecznej oceny recenzowanej pracy. Jego największymi zaletami jest jednoznaczność w doborze metod badawczych, przejrzystość w prezentacji wyników badania, dyskusja wyników w postaci odpowiedzi na pytanie „dlaczego tak jest?”. Olbrzymi szacunek dla wykonanej pracy badawczej budzą matryce tabelaryczne przegotowane i omówione w sposób rzeczowy przez Doktorantkę.

Należy również podkreślić, iż Pani mgr K. Peszat w swojej pracy wykazała się olbrzymią wiedzą w zakresie koncepcji teoretycznych, programowych oraz prawnych, a także procesów tworzenia regionalnych (i nie tylko) inteligentnych specjalności. Doktorantka potwierdziła doskonałą znajomość podstaw teoretycznych, omawiając, wydawać się by mogło, pobieżnie klasyczne dzieła autorów teorii lokalizacji czy polityki przemysłowej, a skupiając się na ostatnich dziełach zarówno naukowych, jak i badawczych. Ponadto Autorka udowodniła sprawne posługiwanie się dokumentami unijnymi, służącymi jako tło do opisu zjawisk z zakresu geografii ekonomicznej, jednocześnie komentując niektóre kwestie, podpierając się literaturą przedmiotu. Bardzo wysoko oceniam umiejętności Pani mgr K. Peszat w zakresie analizy dostępnych materiałów źródłowych oraz krytycznego spojrzenia i wyrażenia swoich opinii. Doktorantka wykazała się również umiejętnością syntezy uzyskiwanych wyników oraz potrafiła dokonać wyboru najważniejszych, z punktu widzenia tematu pracy badawczej, danych i faktów.

Jak już wspominałem wcześniej, przedstawione uwagi krytyczne istotnie nie umniejszają ogólnej pozytywnej oceny rozprawy. Można je potraktować jako sugestie dotyczące doskonalenia warsztatu badawczego oraz wykorzystać w przypadku ewentualnej publikacji fragmentów opracowania.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji praca w pełni spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może stanowić przedmiot publicznej obrony. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr K. Peszat do dalszych etapów przewodu doktorskiego na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.